

АНАЛІЗ УМОВ ТА ПЕРЕДУМОВ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Фіногеева Т. С. Аналіз умов та передумов організації самостійної роботи майбутніх інженерів-педагогів у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

У статті на основі дослідження сучасних педагогічних праць здійснено аналіз умов та передумов ефективної організації самостійної роботи майбутніх інженерів-педагогів у процесі вивчення педагогічних дисциплін. Автор пропонує власне бачення цієї педагогічної проблеми з урахуванням специфіки підготовки в інженерно-педагогічному вищому навчальному закладі.

Ключові слова: інженерно-педагогічна освіта, самостійна робота, інженер-педагог, організація самостійної роботи, педагогічні дисципліни.

Фіногеева Т. Е. Анализ условий и предпосылок организации самостоятельной работы будущих инженеров-педагогов в процессе изучения педагогических дисциплин.

В статье на основе исследований современных педагогических трудов осуществлен анализ условий и предпосылок эффективной организации самостоятельной работы будущих инженеров-педагогов в процессе изучения педагогических дисциплин. Автор предлагает собственное видение этой педагогической проблемы с учетом специфики подготовки в инженерно-педагогическом высшем учебном заведении.

Ключевые слова: инженерно-педагогическое образование, самостоятельная работа, инженер-педагог, организация самостоятельной работы, педагогические дисциплины.

Finoheyeva T. E. Analysis of conditions and prerequisites organization of independent work of future teacher-engineers in the process of learning pedagogical disciplines.

On the basis of studies of modern pedagogical works carried out to analyze the conditions and prerequisites for the effective organization of independent work of future teacher-engineers in the process of learning pedagogical disciplines. The author offers his own vision of the pedagogical problem-specific training in engineering-pedagogical higher education.

Key words: engineering and teacher education, self study, teacher-engineer, an organization of independent work, teaching discipline.

Інженерно-педагогічна освіта є синтезом і рівноцінністю двох основних компонентів: гуманітарно-соціального і професійно-технічного. Змістом гуманітарно-соціальної, тобто педагогічної діяльності інженера-педагога, підготовленого в системі професійної освіти, є професія як відносно постійний вид трудової діяльності. Він характеризується спеціальними знаннями й уміннями, а також способами й характером взаємодії людини з тими або іншими технологіями, тобто це діяльність, спрямована на реалізацію педагогічної спеціально організованої взаємодії, сукупність усвідомлених дій викладача і студентів [3]. Якісною оцінкою цієї діяльності буде вміння організувати цей процес згідно з педагогічною та виробничою технологією й за можливості точніше її реалізувати.

Особливості професійної діяльності інженера-педагога висвітлено в дослідженнях С. Батишева, І. Васильєва, Е. Зеєра, Н. Зоніної, О. Коваленко, Л. Назарової, Н. Ничкало, А. Сейтешева та інших. Різні аспекти процесу навчання майбутніх інженерів-педагогів

досліджувалися сучасними науковцями: В. Олійник розробив теоретико-методологічні засади управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти; Б. Соколов створив систему загальнотехнічної й педагогічної підготовки інженерів-педагогів у технічному ВНЗ; теоретичні і практичні основи післядипломної підготовки інженера-педагога (діагностувальна, проектувальна, експериментальна діяльність) досліджував Л. Кустов; Н. Кузьміна обґрунтувала теоретичні основи розвитку професіоналізму інженерно-педагогічних працівників в умовах додаткової професійної освіти.

Незважаючи на інтенсивні дослідження самостійної роботи студентів та особливостей процесу навчання майбутніх інженерів-педагогів, проблема організації їхньої самостійної роботи у процесі вивчення педагогічних дисциплін донині є недостатньо дослідженою.

Раніше ми вже досліджували специфіку самостійної роботи студентів інженерно-педагогічних спеціальностей під час вивчення дисциплін педагогічного циклу, умови ефективного вивчення дисциплін педагогічного циклу, цілі та завдання організації самостійної роботи майбутніх інженерів-педагогів у процесі вивчення педагогічних дисциплін [4; 6; 7].

Мета статті – висвітлення умов та передумов ефективної організації самостійної роботи майбутніх інженерів-педагогів у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

Важливими передумовами ефективної організації самостійної роботи майбутніх інженерів-педагогів у процесі вивчення педагогічних дисциплін є: оптимізація методів навчання й активне використання інформаційних технологій, що дозволять студенту у зручний для нього час засвоювати навчальний матеріал. Доцільним є широке впровадження електронних підручників та методичних посібників, комп'ютеризованого тестування, удосконалення методики проведення навчальних та педагогічних практик і науково-дослідної роботи студентів, модернізація системи підготовки курсових і кваліфікаційних робіт. Створюючи умови для самостійної роботи майбутніх інженерів-педагогів у процесі вивчення педагогічних дисциплін, необхідно забезпечити кожного студента інформаційними ресурсами (підручники та навчальні посібники з дисциплін, що забезпечують методичну підготовку майбутніх інженерів-педагогів, пакети прикладних комп'ютерних програм тощо), методичними матеріалами (навчальні посібники для організації самостійної роботи, практикуми тощо), контрольними матеріалами, консультаціями викладачів, можливістю вибору індивідуальної освітньої траєкторії й публічного обговорення результатів самостійної роботи.

О. Абдуліна наводить такі основні умови ефективності організації самостійної роботи з педагогічних дисциплін [1, с. 69]:

- постановка навчальних цілей перед студентами, стимулювання позитивного ставлення та інтересу до самостійної роботи;
- поєднання глибокого засвоєння теоретичних знань (як наукових за темою самостійної роботи, так і спеціальних засобах і прийомах її організації) та практичного оволодіння способами і прийомами самостійної роботи;
- взаємозв'язок змісту і методів організації самостійної роботи у процесі навчальних занять, педагогічної практики й позааудиторної роботи;
- систематичність і послідовне ускладнення змісту, видів і методів організації самостійної роботи;
- облік рівня підготовки й індивідуальних особливостей студентів, диференціація завдань.

Важливою умовою ефективної організації самостійної роботи майбутніх інженерів-педагогів у процесі вивчення педагогічних дисциплін є формування у

студентів навичок самостійної навчальної, науково-дослідної і практичної роботи і створення умов для творчого розвитку студента. Важливо навчити студентів працювати з монографіями, методичними статтями, складати тези опрацьованих матеріалів, реферати, професійно грамотно оформляти курсові, а потім і кваліфікаційні роботи. Необхідно сформувати у студентів розуміння того, що без самостійної роботи, систематичного оволодіння знаннями не можна стати фахівцем високого рівня.

Однією з умов активізації самостійної роботи є індивідуальний план її виконання студентом. План дозволяє спостерігати і фіксувати результати роботи самим студентом і проєктувати власну програму навчання. Види робіт залежать від змісту модуля, що вивчається, терміни здачі робіт визначаються викладачем. План повинен бути у кожного студента, заповнюватися і коректуватися ним самим.

Обов'язковою умовою, що забезпечує ефективність організації самостійної роботи студентів, є дотримання етапності в її організації й проведенні.

Наприклад, В. Забранський вважає, що варто говорити не про самостійну роботу взагалі, а про керовану з боку викладача самостійну роботу студентів [2]. Технологічний ланцюжок керованої самостійної роботи студентів із педагогічних дисциплін, на думку дослідника, реалізується в такий спосіб: викладач визначає цілі й завдання самостійної роботи студентів; вибудовує систему мотивації студентів; визначає навчально-методичні матеріали; встановлює терміни проміжних звітів про виконану роботу; організовує діяльність малих груп; проводить вступну лекцію, консультації, семінари, де обговорюються результати самостійної роботи; аналізує результати самоконтролю й самокорекції студентів; оцінює результати їхньої роботи (індивідуальні чи групові). Діяльність викладача має стимулювати студента і допомогти йому визначити власну траєкторію навчання. Система керівництва самостійною роботою студентів передбачає оперативне консультування, оцінку проміжних і кінцевих результатів, внесення коректив до проєктування й організації самостійної роботи студентів.

Спираючись на дослідження В. Забранського [2], ми пропонуємо такі етапи керованої самостійної роботи студентів інженерно-педагогічних спеціальностей під час вивчення педагогічних дисциплін.

Перший етап – підготовчий. Він повинен містити розроблення викладачем робочої програми на семестр із плануванням кількості годин на самостійну роботу студентів за кожною темою (змістовному модулю); підготовку навчально-методичних матеріалів для організації самостійної роботи; діагностику рівня підготовленості студентів.

Другий етап – мотиваційний. Викладач на цьому етапі повинен забезпечити позитивну мотивацію самостійної (індивідуальної і групової) діяльності студентів.

Третій етап – організаційний. На цьому етапі визначаються мета й завдання самостійної роботи студентів відповідно до кожного модуля; проводиться вступна лекція, індивідуально-групові настановні консультації, під час яких роз'яснюються форми самостійної роботи студентів та її контролю; встановлюються терміни і форми подання результатів.

Четвертий етап – діяльнісний. У межах цього етапу здійснюється перевірка проміжних результатів, організація самоконтролю, самокорекції, взаємоперевірки, обговорення результатів самостійної роботи на семінарі.

П'ятий етап – контрольний-оцінний. Він передбачає індивідуальні й групові звіти за результатами самостійної роботи та їх оцінку. Контроль самостійної роботи студентів може здійснюватися за допомогою проміжного й підсумкового тестування, аудиторних письмових контрольних робіт, колоквиумів, проміжних заліків тощо.

Слід зауважити, що ефективність організації самостійної роботи підвищується, якщо вона організовується з урахуванням індивідуальних особливостей студентів, їхніх інтересів, схильностей, рівня загального розвитку, ступеня професійної спрямованості і активності. В одних студентів інтерес до педагогічної теорії та практики виявляється вже на I курсі, в інших – формується поступово. В одних професійна спрямованість виражена досить яскраво, в інших – меншою мірою. Одні виявляють більшу активність в оволодінні професійними знаннями і вміннями, інші – пасивні. Одні більш самостійні, інші вимагають постійного контролю й допомоги. На кожному етапі навчання щодо кожної групи студентів ставиться основне цільове завдання (розвиток творчої активності – в одних, формування інтересу до педагогічної теорії – в інших, виховання відповідальності – у третіх), яке поступово ускладнюється й розвивається. Особливої уваги заслуговують студенти, які мають стійкий інтерес до педагогічної діяльності, але не володіють достатнім рівнем умінь і навичок самостійної роботи [1, с. 69].

Ефективність організації самостійної роботи студентів залежить також від оптимального вибору методів навчання і викладання, зокрема активних й інтерактивних. Активні методи навчання стимулюють пізнавальну активність і самостійність студентів. Інтерактивні методи – методи взаємодії, організація діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету створити комфортні умови навчання, за яких кожен студент усвідомлює свою успішність, інтелектуальну спроможність. Використання методів інтерактивного навчання не має бути самоціллю. Це є засіб досягнення у студентській групі атмосфери співробітництва, порозуміння, налаштування на навчання. Оскільки універсального оптимального методу не існує, викладач самостійно обирає методи самостійної роботи студентів, визначає конкретні межі їх використання. Що стосується методів учіння саме студентів як суб'єктів самостійної роботи, то в цьому випадку варто розглянути три групи методів, виокремлені А. Хуторським (когнітивні, креативні і оргдіяльнісні). Відповідно, оргдіяльнісні методи поділяються на методи учіння і методи викладання. Методи учіння – це методи навчання цілепокладання, планування, контролю, рефлексії. До методів оргдіяльнісного типу відносяться: особисте цілепокладання; планування і створення власної освітньої програми; самоорганізація навчання; взаємонавчання; рефлексія; самооцінка [8].

У нашому дослідженні ми пропонуємо підвищення ефективності самостійної роботи студентів здійснювати за рахунок використання варіативних, диференційованих, індивідуалізованих і професійно-орієнтованих пізнавальних завдань, що є компонентом моделі організації самостійної роботи майбутніх інженерів-педагогів у процесі вивчення педагогічних дисциплін. У нашому дослідженні ми пропонуємо такі види самостійної роботи студентів під час виконання пізнавальних завдань: робота з підручником та навчальною літературою; робота з довідковою літературою; самостійні спостереження; графічні роботи малого обсягу. Наведемо конкретні приклади видів самостійної роботи студентів інженерно-педагогічних спеціальностей під час виконання пізнавальних завдань з педагогічних дисциплін [5].

1. Робота з підручником і навчальною літературою. Цей вид самостійної роботи полягає в самостійному обробленні студентом друкованого матеріалу, закріпленні його, виявленні самостійності в навчанні. Самостійна робота з навчальною літературою – один із найбільш важливих методів самоосвіти й отримання систематичних і стійких знань. Цей вид самостійної роботи застосовується на всіх етапах виконання пізнавальних завдань і полягає у вмінні працювати з навчальною літературою, аналізувати й зіставляти різні теоретичні відомості. Наприклад, під час виконання пізнавальних завдань репродуктивного рівня (1-го типу) студентам необхідно заповнити таблиці або схеми з використанням підручників, навчальних посібників, конспектів

лекцій тощо; пізнавальних завдань реконструктивного рівня (2-го типу) студенти використовують навчально-методичні посібники для самостійної роботи, у яких наведено приклади виконання завдань; пізнавальних завдань творчого рівня (3-го типу) – студенти формують каталоги навчальної літератури з певних тем в паперовому або електронному вигляді.

2. Робота з довідковою літературою (статистичними збірками, довідниками з окремих галузей знань, словниками, енциклопедіями). Цей вид самостійної роботи використовується під час виконання пізнавальних завдань реконструктивного і творчого рівнів (2-го, 3-го типів). Наприклад, під час розроблення планів-конспектів уроків, конспектів вступного інструктажу, інструкційно-технологічних карт студенти використовують не тільки навчальну, але й довідкову літературу (психологічні та педагогічні словники, енциклопедії, технічну та нормативну документацію).

3. Самостійні спостереження. Самостійні спостереження використовується студентами під час виконання пізнавальних завдань реконструктивного рівня (2-го типу), а саме під час спостережень за студентами групи задля аналізу та моделювання реальних навчальних педагогічних ситуацій, складання щоденника педагогічних спостережень.

4. Графічні роботи мінімально оптимального обсягу. Виконання цього виду робіт здійснюється під час виконання пізнавальних завдань реконструктивного рівня (2-го типу) – розроблення дидактичного забезпечення навчального процесу (інструкційно-технологічних карт, активного роздавального матеріалу, плакатів і мультимедійних презентацій).

Ми пропонуємо систему організації самостійної роботи майбутніх інженерів-педагогів у процесі вивчення педагогічних дисциплін з використанням пізнавальних завдань та оперативного моніторингу її кінцевих результатів, яка охоплює чотири етапи:

1 етап – перехідний. На першому курсі студенти не завжди готові до самостійної роботи, у них немає досвіду самоорганізації, необхідної для якісного виконання завдань. Тому потрібні особливий контроль самостійної роботи студентів і допомога в її організації. На цьому етапі студенти інженерно-педагогічних спеціальностей переважно вивчають дисципліни загальнонаукового циклу, а педагогічні дисципліни починають вивчати з другого курсу.

2 етап – адаптаційний (організаційний). Він пов'язаний із виробленням у студентів умінь і навичок, які зумовлюють їхню позитивну мотивацію до навчання. Це етап систематичної самостійної роботи. Адаптаційний етап починається на другому курсі (стосовно вивчення педагогічних дисциплін). На цьому етапі необхідно сформувати у студентів розуміння важливості систематичної самостійної роботи для формування професійно-важливих якостей майбутнього інженера-педагога.

3 етап – діяльнісний (активний), що характеризується самостійною роботою студентів, як в аудиторних, так і в позааудиторних умовах. На цьому етапі основна мета – стимулювати інтерес студентів до творчої діяльності, їхню активність і самостійність у роботі. Саме на цьому етапі студентам рекомендується пропонувати варіативні, індивідуалізовані та професійно-орієнтовані пізнавальні завдання для самостійної роботи різних типів та рівнів. Більш детально особливості розроблення пізнавальних завдань для самостійної роботи ми розглянемо у наступному розділі нашого дослідження.

4 етап – творчий. Студенти індивідуально, але під контролем викладача виконують різні завдання: працюють над курсовими проектами з елементами самостійного дослідження, здійснюють наукові дослідження безпосередньо в умовах професійно-технічного навчального закладу або інженерно-педагогічного ВНЗ (студенти магистратури). Педагогічно доцільно організована самостійна робота студентів спонукає

їх отримувати навчальну інформацію з різноманітних джерел, формує в них навички самостійного планування й організації власного навчального процесу, що забезпечує перехід до неперервної освіти (самоосвіти) по завершенню навчання в інженерно-педагогічному ВНЗ, надає змогу максимально використати сформовані позитивні якості особистості завдяки самостійному виборі часу і способів роботи, джерел інформації.

Отже, ми здійснили аналіз умов та передумов організації самостійної роботи майбутніх інженерів-педагогів у процесі вивчення педагогічних дисциплін. Але ця проблема, безперечно, не є повністю дослідженою і потребує додаткових теоретичних та практичних наукових розвідок.

Література

1. **Абдуллина О. А.** Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования / О. А. Абдуллина. – [2-е изд., перераб. и доп.] – М. : Просвещение, 1990. – 141 с.
2. **Забранський В. Я.** Психолого-дидактичні передумови самостійної роботи студентів економічних спеціальностей з вищої математики / В. Я. Забранський, Н. В. Вінніченко // Дидактика математики: проблеми і дослідження: міжнарод. збірник наук. робіт. – Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2009. – Вип. 32. – С. 108–113.
3. **Коваленко О. Е.** Концепція професійно-педагогічної підготовки студентів інженерно-педагогічних спеціальностей / О. Е. Коваленко, Н. О. Брюханова, О. О. Мельниченко // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. – Х., 2005. – Вип. 10. – С. 7–20.
4. **Фіногєєва Т. Є.** Практичні питання розробки системи пізнавальних завдань для самостійної роботи студентів при вивченні психолого-педагогічних дисциплін / Т. Є. Фіногєєва // Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка. – 2009. – № 9 (172) : Педагогічні науки. – С. 105–110.
5. **Фіногєєва Т. Є.** Роль самостійної роботи у формуванні особистості майбутнього інженера-педагога / Т. Є. Фіногєєва, О. А. Подураго, Н. О. Шипельова // Інтеграція освіти, науки та виробництва у XXI столітті: матеріали XLII наук.-практ. конф. наук.-пед. працівників, науковців, асп., магістрів, студ. гірничого факультету УПА. – Стаханов, 2009. – С. 64–69.
6. **Фіногєєва Т. Є.** Особливості організації самостійної роботи студентів інженерно-педагогічних спеціальностей з використанням системи пізнавальних завдань / Т. Є. Фіногєєва // Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2009. – № 23 (186) : Педагогічні науки. Ч. 3 : За матеріалами IV міжнар. наук.-практ. конф. «Ціннісні пріоритети освіти XXI»: європейський вектор. – С. 112–122.
7. **Фіногєєва Т. Є.** Самостійна робота в навчальному процесі вищих інженерно-педагогічних навчальних закладах: сучасний стан та перспективи / Т. Є. Фіногєєва // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць. – Кривий Ріг, 2012. – Вип. 36. – С. 590–596.
8. **Хугорской А. В.** Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения / А. В. Хугорской. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.

УДК 378.009

Ганна Цвєткова

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКЛАДАЧІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Цвєткова Г. Г. Сутнісна характеристика особливостей професійного самовдосконалення викладачів гуманітарних спеціальностей.

У статті охарактеризовано сутнісні особливості самовдосконалення викладачів гуманітарних спеціальностей; зроблено порівняльний аналіз особливостей професійного самовдосконалення викладачів гуманітарних спеціальностей та вчителів